

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМІРНОГО ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ІНЖЕНЕРНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У БУДІВНИЦТВІ

FEATURES OF A MODEL AGREEMENT FOR CONSULTING ENGINEERING SERVICES IN CONSTRUCTION

Зі зростанням іноземних інвестицій та поглибленням фінансової децентралізації в Україні стали затребуваними послуги суб'єктів господарювання, які мають у своєму складі фахівців із кваліфікаційним рівнем, підтвердженим акредитованим органом із сертифікації персоналу, та здійснюють управління проектами, забезпечують організаційне і консультаційне супроводження всього комплексу робіт, приймають від імені та за дорученням замовника відповідні рішення та виконують інші функції, визначені договором (інженер-консультант).

Тому виникла необхідність у врегулюванні договірних відносин, пов'язаних із наданням інженерно-консультаційних послуг у будівництві. Верховною Радою України IX скликання визначено повноваження профільного міністерства щодо затвердження примірної форми такого договору, реалізовані з прийняттям наказу Мінрегіону від 13.04.2020 № 89. Нині відбувається його практична апробація.

У публікації досліджено зміст та особливості примірної форми договору про надання інженерно-консультаційних послуг у будівництві як документу, яким передбачено можливість використання міжнародних звичаїв і рекомендацій міжнародних організацій, підкреслено доцільність страхування ризиків при наданні послуг і професійної (цивільно-правової) відповідальності персоналу інженера-консультанта, закладено прогресивний підхід до унормування відносин сторін договору протягом усього життєвого циклу будівельного проекту, встановлено вимоги до ключового персоналу, який залучається до надання послуг, створено умови для його незалежності через нову систему розрахунків, яка не прив'язує оплату послуг до обсягів виконаних будівельних робіт на об'єкті тощо.

Доведено, що примірний договір не охоплює всіх аспектів надання інженерно-консультаційних послуг у будівництві, насамперед у частині обсягу функцій і повноважень залученої інжинірингової компанії (інженера-консультанта), деталізації предмету договору, категорійно-понятійного апарату. На основі міжнародного досвіду та кращих вітчизняних практик надано пропозиції щодо нормативно-правового врегулювання вказаних питань.

Ключові слова: будівництво, державне управління, договір, інженер-консультант, інженерно-консультаційні послуги.

An increasing level of foreign investment and financial decentralization give rise in Ukraine to the demand for services provided by business entities employing experts with a qualification level confirmed by an accredited personnel certification body. Such services envisage project management, organizational and consultative support for the entire complex of works, acting for the Client and other duties defined by the Agreement (a Consulting Engineer).

Accordingly, this has required settlement of contractual relations in connection with the consulting engineering services in construction. The Verkhovna Rada of Ukraine of the 9th convocation has defined powers of the relevant Ministry to approve a model form of such an agreement, which were implemented by the adoption of the Order by the Minregion № 89 dated 13.04.2020. Now it is being tested in practice.

The paper explores the content and features of a Model Agreement for Consulting Engineering Services in Construction as a document providing for the utilization of international customs and guidance of international organizations; highlights the expediency of maintaining risk insurance during the service provision and professional (civil) liability insurance for the consulting engineer's staff, lays down a progressive approach to normalizing relations between the parties to the Agreement throughout the construction project life cycle, sets requirements for key personnel to be involved in the service provision, creates ground for the personnel independence through a new payment system that does not link the payment of services to the quantities of construction work, etc.

At the same time, it proves that the Model Agreement does not cover all aspects of consulting engineering services in construction, primarily in terms of scope of functions and duties of the engineering company involved (a Consulting Engineer), detail of the scope of the Agreement, its conceptual framework, etc. Based on the international experience and best domestic practices, the paper presents proposals for the legal and regulatory settlement of the above issues.

Key words: construction, public administration, agreement, consulting engineer, consulting engineering services.

УДК 351:624:346.3
DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.12>

Непомнящий О.М.

д. наук з держ. упр., професор,
професор кафедри публічного
адміністрування
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом

Марушева О.А.

к. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри публічного
адміністрування
Міжрегіональна Академія управління
персоналом

Медведчук О.В.

к. наук з держ. упр.,
доцент кафедри публічного
адміністрування
Міжрегіональна Академія управління
персоналом

Гаврилов А.В.

директор департаменту реалізації
програм
Громадська спілка «Міждержавна
гільдія інженерів-консультантів»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нормативно-правове регулювання інжинірингової діяльності у будівництві в Україні за рівнем розробленості тривалий час поступалося регулюванню дозвільних і контрольних

інструментів державного управління. Навіть відносини будівельного підряду натеper мають більш ґрунтовне правове забезпечення, що відображає і частково зумовлює недостатній розвиток вітчизняного будівельного інжинірингу.

Зі зростанням іноземних інвестицій та поглибленням фінансової децентралізації стали затребуваними послуги суб'єктів господарювання (далі – «інженер-консультант»), які мають у своєму складі фахівців із кваліфікаційним рівнем, підтвердженим акредитованим органом із сертифікації персоналу, що здійснюють управління проектом, забезпечують організаційне і консультаційне супроводження всього комплексу робіт, приймають від імені замовника відповідні рішення та виконують інші функції, визначені договором. Тому виникла необхідність у врегулюванні договірних відносин, пов'язаних із наданням інженерно-консультаційних послуг у будівництві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових досліджень показує, що теоретичні аспекти розвитку договірних відносин загалом та інжинірингової діяльності зокрема висвітлено у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Договір як інструмент нетарифного регулювання будівництва вивчали О. Марушева та Ю. Прав [1], як механізм розподілу ризиків – А. Гаврилов [2], як інструмент державного управління в системі маркетингових комунікацій – О. Романенко, І. Чаплай [3], у контексті застосування міжнародно-визнаних форм договорів – О. Галінський, І. Вахович, Ю. Прав, І. Хараїм і С. Шостак [4].

Договірні відносини стали предметом дослідження учасників Наукової школи управління ризиками при будівництві та експлуатації об'єктів нерухомості О. Непомнящого [5]. Незважаючи на значну кількість досліджень, залишається не досить розробленим питання щодо застосування примірних форм інжинірингово-консалтингових договорів, які мають свої особливості в системі договірних відносин та є одним з інструментів державного регулювання будівництва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Верховною Радою України 17 жовтня 2019 року прийнято закон [6], яким внесено зміни до деяких законодавчих актів щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у зазначеній сфері. Зокрема, цим документом доповнено статтю 11 Закону України «Про архітектурну діяльність» новими положеннями, якими визначено повноваження профільного міністерства щодо затвердження примірної форми договору про надання інженерно-консультаційних послуг. Саме це повноваження було реалізовано з прийняттям наказу Міністерства розвитку громад та територій України від 13.04.2020 № 89 [7].

Мінрегіон також уповноважений розробити примірний договір про здійснення технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури, який також затверджено зазначеним наказом.

Нині відбувається практична апробація примірної форми договору про надання інженерно-консультаційних послуг. Проте вивченню його змісту та особливостей як складової частини державного механізму стимулювання розвитку інжинірингової діяльності в сучасних наукових працях не приділяється досить уваги, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні змісту та особливостей примірної форми договору про надання інженерно-консультаційних послуг як інструменту державного регулювання будівельної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Загалом договірні відносини в Україні досить досліджені та законодавчо врегульовані. Найбільш важливими для державного регулювання договірних відносин у будівництві слід вважати Цивільний кодекс України (Глава 61 «Підряд», Глава 62 «Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт») [8] і Господарський кодекс України (Глава 33 «Капітальне будівництво») [9].

Господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України, з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом та іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів. Отже, готуючи текст договору, слід керуватися усіма нормативно-правовими актами відповідно до предмета договору.

Уряд та уповноважені ним або законом органи виконавчої влади можуть рекомендувати суб'єктам господарювання орієнтовні умови господарських договорів (примірні договори), а у визначених законом випадках затверджувати типові договори, які визначають необхідну або бажану з точки зору держави модель договірного зобов'язання, а також спрощують процес укладення конкретних господарських договорів.

Коли міністерство рекомендує для використання примірний договір, сторони при їх укладенні мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені таким договором, або доповнювати його зміст. Типовий договір передбачає більш суворі вимоги: сторони не можуть відступати від змісту типового договору та мають право лише конкретизувати його умови.

Перший висновок, який можна зробити з огляду на загальні засади правового регулювання договірних відносин в Україні: затверджений Мінрегіоном договір про надання

інженерно-консультаційних послуг у будівництві, будучи примірним, є рекомендованим до застосування з широкими можливостями варіабельності, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірною формою договору, або доповнювати його зміст.

Друге, на чому слід акцентувати увагу, – це правова природа договору про надання інженерно-консультаційних послуг, який є господарським договором. Адже лише Господарським кодексом України передбачена можливість застосування примірних форм договорів, а стаття 179 ГКУ прямо вказує, що орієнтовні умови господарських договорів можуть бути рекомендовані саме суб'єктам господарювання [9].

Третє: за своєю природою затверджений договір є консенсуальним, двостороннім і оплатним. Консенсуальний договір (франц. “consensuel” – узгоджений, від лат. “consensus” – згода, єдність) – вид договору, для укладення якого потрібна згода (консенсус) сторін з усіх його істотних умов. Договір вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди. Слід зазначити, що більшість договорів є консенсуальними, наприклад, договір комісії, купівлі-продажу, підряду, договору про надання послуг тощо.

Обов'язки сторін консенсуального договору, на відміну від реального (який, крім досягнення згоди сторін, передбачає передачу речі, вчинення фактичних дій), виникають з моменту його укладення. При цьому відповідно до статті 334 Цивільного кодексу України [8], право власності у набувача майна (результату послуг) за договором виникає з моменту передання майна або результату послуг, якщо інше не встановлено договором або законом. Практичне значення такого поділу полягає в тому, що в консенсуальних договорах спір про виконання обов'язків і відповідальність за їх невиконання може вирішуватися судом відразу після підписання договору, навіть якщо передання майна, робіт чи послуг ще не відбулося.

Як доводять вітчизняні вчені [10], в національному законодавстві не визначені правові наслідки невикористання чиненалежного використання примірних форм договорів. Більше того, судова практика іноді прямо визначає умови примірних договорів як обов'язкові, прикладом чого є постанова Одеського апеляційного господарського суду від 04.02.2013 у справі № 5017/1686/2012, де суд вказує, що умови, встановлені примірним договором, затвердженим наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 30.11.2010 № 860, є обов'язковими для застосування під

час укладання договорів між господарюючими суб'єктами [10, с. 104]. Це актуалізує необхідність вираженого підходу до розроблення примірних форм договорів на основі міжнародного досвіду та кращих вітчизняних практик.

Охарактеризуємо детальніше затверджену примірну форму договору про надання інженерно-консультаційних послуг [7], розроблену з урахуванням напрацювань провідного фахового об'єднання інженерів-консультантів України та апробованого при реалізації проектів членами МГІК [11].

Проведений аналіз свідчить, що цю примірну форму розроблено як господарський договір відповідно до Господарського кодексу України з урахуванням загальних положень про послуги, встановлених статтями 901-907 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс), а також § 3 Глави 61 цього Кодексу.

Структура примірного договору включає розділи та пункти про місце і дату укладення договору; найменування сторін; предмет договору; строки надання послуг; ціну послуг і порядок розрахунків за договором; права і обов'язки сторін; відповідальність сторін і порядок вирішення спорів; положення про обставини непереборної сили; конфлікт інтересів, конфіденційність; реквізити та адреси сторін [7].

Договір містить 9 додатків, зокрема перелік послуг, які надаються інженером-консультантом; календарний план надання інженерно-консультаційних послуг; розрахунок договірної ціни; план фінансування послуг; акт приймання наданих інженерно-консультаційних послуг; акт приймання-передачі наданих послуг; перелік ключового персоналу інженера-консультанта, який залучається до надання інженерно-консультаційних послуг тощо.

Принципово новим не лише у системі договірних відносин, але й у регулюванні будівельних процесів загалом є закладений у примірній формі договору підхід до унормування відносин сторін протягом усього життєвого циклу будівельного проекту, включаючи передпроектну стадію (у тому числі техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) інвестиційного проекту), конкурс на проектні роботи, конкурс на будівельні роботи, стадії проектування, будівництва, здійснення технічного нагляду за будівництвом, досудове вирішення спорів і варіації, а також завершальний етап проекту. Адже чим раніше розпочато інжиніринговий супровід проекту, тим він ефективніший.

Варто зауважити, що при складанні договору передбачена можливість використання міжнародних звичаїв і рекомендацій міжнародних організацій у частині, що не супере-

чить законодавству України. Найпоширенішим прикладом, який може бути використаний, є контракти Міжнародної федерації інженерів консультантів (FIDIC), зокрема «Біла книга» (Модельний договір між замовником і консультантом на надання послуг) [12].

Цей договір охоплює типові обов'язки інженера-консультанта на всіх етапах реалізації проекту. Комісією Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі (United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL) розроблено Юридичне керівництво по складанню міжнародних контрактів на будівництво [13], окремий розділ якого присвячено діяльності інженера-консультанта: його функціям і повноваженням, процедурам вибору і заміни суб'єкта надання інженерно-консультаційних послуг тощо, де особливу увагу приділено незалежності інженера-консультанта. Цей документ також може стати у нагоді для змістовного наповнення договорів, які укладатимуться.

Особливістю примірної форми є новий підхід до визначення предмету договору, який базується на досвіді технічно розвинених країн, а саме предмет договору, яким є надання інженерно-консультаційних послуг, зазначається у договорі, а перелік та обсяг послуг визначаються у додатку, який є невід'ємною частиною договору. Зазвичай предмет договору визначається окремим пунктом договору і містить стислий опис робіт або послуг, які відповідно до умов договору виконуються або надаються.

Примірна форма договору дозволяє у разі використання при виконанні умов договору міжнародних звичаїв і рекомендацій міжнародних організацій застосовувати механізми врегулювання спорів, передбачені такими звичаями та рекомендаціями, що не обмежує право сторін на звернення до суду. Договором також визначено можливість страхування ризиків при наданні послуг і професійної (цивільно-правової) відповідальності персоналу інженера-консультанта, який при цьому надає замовнику копії документів (договору страхування, страхового свідоцтва, полісу чи сертифіката), що підтверджують страхування ризиків, передбачених умовами договору, та включає перелік послуг чи майнових інтересів, які є об'єктом страхування.

Передбачено (і це принципово важливо), що повноваження інженера-консультанта, необхідні для виконання умов договору про надання інженерно-консультаційних послуг, зазначаються при укладенні замовником інших договорів (на виконання проектних робіт, договорів будівельного підряду, інших контрактів, виконання яких вимагає участі інжинірингової компанії – інженера-консультанта).

Питанням якості кадрового забезпечення інжинірингового супроводу у договорі приділено особливу увагу. Перелік ключового персоналу інженера-консультанта, який залучатиметься до надання послуг, узгоджується із замовником (зрозуміло, ще на етапі закупівель). Інформація про фахівців виноситься окремим додатком до договору та є досить деталізованою. Зокрема, зазначаються не лише відомості про посаду та кваліфікацію, але й дані сертифіката та інформація про організацію, яка його видала, включаючи назву, дату отримання та номер документа, що підтверджує її повноваження.

Персональний склад команди фахівців у додатку 7 сформовано за прикладом контрактів, які реалізуються із залученням коштів міжнародних фінансових організацій [7]. До нього включаються:

- особа, визначена відповідальною за реалізацію проекту (керівник проекту, або за міжнародною практикою – Team leader);
- інженер-консультант (будівництво) – інженер-резидент;
- особа, яка здійснює контроль за якістю будівельних робіт і матеріалів, інженер за напрямками реалізації проекту, фахівець з питань екології та соціальної комунікації.

Звичайно, цей перелік є орієнтовним і має формуватися з урахуванням особливостей об'єкта, обсягів фінансування і вимог замовника. Для складних проектів у складі інженера-консультанта мають входити, крім фахівців із професією «інженер-консультант (будівництво)», ще й інші працівники. Водночас для простих об'єктів може бути досить залучення фізичної особи-підприємця, яка має відповідний сертифікат.

Працівник за професією «інженер-консультант (будівництво)», яким відповідно до закону [15] є фахівець із кваліфікаційним рівнем, підтвердженим органом із сертифікації персоналу, акредитованим у відповідній сфері згідно із законом про таку акредитацію [14], складає і візує всі основні документи, які утворюються у реалізації договору. Саме він є ключовою фігурою в процесі інжинірингового супроводу проекту, має бути досвідченим, неупередженим і висококваліфікованим.

Водночас закладено основи незалежності інженера-консультанта як інжинірингової компанії, яка попри те, що є стороною договірних відносин, мусить бути арбітром у досудовому врегулюванні спорів і приймати рішення, спрямовані на успішне і своєчасне завершення проекту з урахуванням позиції всіх учасників будівництва. Запорукою цього є не стільки визначений пп. 5.2.1 примірної форми договору обов'язок

інженера-консультанта «надавати послуги незалежно та неупереджено», як система розрахунків, яка не прив'язує оплату послуг до обсягів виконаних будівельних робіт на об'єкті та базується на вартості людино-дня/місяця.

Щомісячні розрахунки за надані послуги мають здійснюватися на підставі Актів приймання наданих інженерно-консультаційних послуг (Додаток 5) протягом встановленого строку з дати їх підписання сторонами. Остаточний розрахунок здійснюється на підставі Акта приймання-передачі наданих інженерно-консультаційних послуг (Додаток 6) [7].

Попри важливість та актуальність, суттєвим недоліком примірної форми договору про надання інженерно-консультаційних послуг у будівництві, яка затверджена наказом Мінрегіону [7], є недостатня деталізація предмету договору (найменування, обсягів і видів послуг, передбачених договором).

Як суб'єкт господарювання інженер-консультант відповідно до закону здійснює «управління проектом, забезпечує організаційне і консультаційне супроводження комплексу робіт, пов'язаних зі створенням об'єкта архітектури, приймає від імені замовника відповідні рішення та виконує інші функції, визначені договором» [15]. Проте навіть цей мінімальний функціонал не знайшов відображення у формі договору, не кажучи про затвердження примірного переліку послуг, які інженер-консультант (суб'єкт господарювання) може надавати замовнику за договором на різних етапах управління проектом відповідно до стадій його реалізації, як це пропонувалося науковцями [2, с. 240–245; 16, с. 109–111].

Як нове джерело договірних взаємовідносин примірний договір, на наше переконання, значно виграв би від визначення основних понять, як це часто робиться в аналогічних документах. Особливо, враховуючи законодавчо закріплене синонімічне визначення інженера-консультанта і як фахівця, і як суб'єкта господарювання [15], що потребує деталізації розуміння суті й змісту цієї нової для України інституції для різних потреб. Така конкретизація дозволила б більш чітко розмежувати поняття інженера-консультанта і як суб'єкта господарювання та сторони господарського договору, і як відповідного професіонала в контексті Державного класифікатора професій ДК 003:2010 – «інженер-консультант (будівництво)».

Крім того, для потреб примірного договору було б доцільно визначити замовника інженерно-консультаційних послуг, яким, як і в інших країнах, може бути не лише власне замовник будівництва, але й інвестор. У цьому контексті варте уваги твердження, що замовник інжині-

рингово-консалтингових послуг у договірних відносинах виступає клієнтом, а також визначення поняття «клієнта» як «фізичної чи юридичної особи, яка виступає інвестором або замовником будівництва та має намір на договірних засадах отримати комплекс послуг або делегувати повноваження з виконання функцій замовника інженеру-консультанту» [2, с. 161]. Вказане може бути враховано при внесенні змін до примірної форми договору про надання інженерно-консультаційних послуг у будівництві за результатами узагальнення практики його застосування з урахуванням міжнародного досвіду та наукових досліджень.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що затвердження примірної форми договору про надання інженерно-консультаційних послуг у будівництві є важливим і своєчасним кроком з удосконалення державного управління в цій галузі. Цим документом вперше врегульовано питання договірних відносин у розумінні терміну «інжиніринг», визначеного Законом України «Про архітектурну діяльність», передбачено можливість використання міжнародних звичаїв і рекомендацій міжнародних організацій, страхування ризиків, закладено прогресивний підхід до унормування відносин сторін договору протягом усього життєвого циклу будівельного проекту.

Особливу увагу приділено вимогам до ключового персоналу інженера-консультанта, який залучатиметься до надання послуг, створено умови для його незалежності через нову систему розрахунків, яка не прив'язує оплату послуг до обсягів виконаних будівельних робіт на об'єкті тощо. Однак у затвердженій редакції цей документ не охоплює всіх аспектів надання інженерно-консультаційних послуг у будівництві, насамперед у частині обсягу функцій і повноважень залученої інжинірингової компанії, деталізації предмету договору, категорійно-понятійного апарату, що вимагає подальших наукових розвідок і нормативно-правового врегулювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Marusheva O., Prav Yu. Features of Non-Tariff Regulation of Construction Products Market in Ukraine. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. 2019. № 8(4S). P. 15–19.
2. Гаврилов А.В. Договір як механізм розподілу ризиків у будівництві: державно-управлінський аспект : дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / МАУП. Київ, 2020. 252 с.
3. Romanenko Y.O., Chaplay I.V. Marketing communication system within public administration mechanisms. *Actual Problems of Economics*. 2016. № 178(4). P. 69–78.
4. Галінський О.М., Вахович І.В., Прав Ю.Г., Хараїм І.В., Шостак С.М. Застосування типо-

вих форм договорів як засіб розподілу ризиків. Роль інженера-консультанта. *Ризики при реалізації інвестиційних проектів* : матеріали наук.-практ. семін., 16-17 травня 2018 року. К. : НАНЦ, 2018. 44 с.

5. Nepomnyashchy O.M., Diegtiar O.A. Scientific school of management of risks to the real property under construction and in use: pursuit and achievements. *Public management*. 2018. № 3(13). P. 143–156.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва : Закон України від 17 жовтня 2019 року № 199-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/199-IX>.

7. Про затвердження примірних форм договорів про здійснення технічного нагляду та про надання інженерно-консультаційних послуг у будівництві. Наказ Мінрегіону від 3 квітня 2020 року № 89. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN060850.html.

8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

9. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

10. Кицик Я.Р. Сутність примірного договору у господарському праві України. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 102–105.

11. Міждержавна гільдія інженерів-консультантів : офіційний сайт МГІК. URL: <http://iccg.com.ua/>.

12. FIDIC Client/Consultant Model Services Agreement 5th Ed. Geneva, 2017.

13. Правовое руководство ЮНСИТРАЛ по составлению международных контрактов на строительство промышленных объектов. ООН, Нью-Йорк, 1988. 376 с.

14. Про акредитацію органів з оцінки відповідності : Закон України від 17 травня 2001 року № 2407-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2407-14>.

15. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 7 лютого 2011 року № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.

16. Хараїм І.В. Роль інженера-консультанта у сфері будівництва та експлуатації споруд в ході трансформації механізмів державного управління : дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / МАУП. Київ, 2019. 231 с.